

Сайтът **Държавна сигурност.com** ви предлага интервю с историка **Момчил Методиев**, един от най-компетентните изследователи на Българската православна църква по време на комунизма. Той е доктор по история от СУ „Св. Климент Охридски“. Автор е на книгите „Папите и тяхната империя – II-VII век“ (2002), „Машина за легитимност. Ролята на Държавна сигурност в комунистическата държава“ (2008) и [„Между вярата и компромиса“](#) – Българската православна църква и комунистическата държава (2010). Редактор е на списание „Християнство и култура“. Един от съставителите на документалния сборник на комисията по досиетата [„Държавна сигурност – политическа полиция“](#) (2011).

Г-н Методиев, какъв анализ следва да се направи след обявяването на сътрудниците на ДС в Светия Синод, които се оказаха 11 души от 15 членове?

- Резултатите са ясни – имаме много лоши и една добра новина. По-точно лошите новини са 11, а много добрата новина е чистото минало на патриарх Максим. Следва анализът на оповестените данни – същински дълбокия анализ ще мога да направя след като прочета самите досиета, но и сега е ясно, че някои от оповестените данни са направо шокиращи. Най-силно в това отношение ме впечатли обемът на досието на Западноевропейския митр. Симеон – автор на 27 тома донесения и щатен ДС служител. Разбирам, че тези 27 тома съдържат преди всичко справки за българските църковни общности в Америка и Западна Европа, както и че включването му в свръхсекретния

Написано от Христо Христов
Петък, 20 Януари 2012 09:01

щат е вероятно средство за повишение на неговата заплата, докато е в чужбина, но това не променя нищо. Освен това той е бил привлечен, докато е бил учител-възпитател в Семинарията в Черепиш, което също ми изглежда осъдително.

:

Скандална е новината и за Варненския митр. Кирил – вербуван на 22 годишна възраст, за Търновския Григорий – на 25 години. Може само да се гадае дали цялата им кариера в църковната йерархия не е била направлявана от Държавна сигурност. Очаквани бяха и новините за Врачанския митр. Калиник – миналото му е добре известно, изборът му през 1974 г. е истински скандален, не са учудващи и донесенията му срещу патриарха, които станаха публично достояние.

Без да съм чел конкретните досиета, е ясно, че има и гранични случаи – хора, които са сътрудничили с неохота и не са били особено ценни агенти. На пръв поглед, съдейки по изнесеното до момента в медиите, това се отнася най-вече за Русенския митр. Неофит и Американския митр. Йосиф (единствените, за които има ясни данни кога са свалени от отчет).

Вие очаквахте ли такова масирано присъствие на агенти на Шесто управление на ДС и на Първо главно управление сред висшия клир?

- Да, това вече беше напълно очаквано. Това са двете структури, които са имали отношение към Църквата. В най-голяма степен това се отнася за трети отдел на Шесто управление и неговите поделения в окръжните управления на МВР – то е било отговорно именно за контрола върху Църквата. Обясним е и интересът на разузнаването, което се опитва чрез Църквата да контролира българските емигрантски общности. Интересът на 14 отдел на ПГУ, Културно-историческото разузнаване, е свързан основно с „паметниците на културата”, сред които според представите от този период се нарежда и Зографският манастир в Атон. Така може да бъдат обяснени и имената на двамата офицери, които се набиват на очи в публикувания списък – на Кирил Котов от Шесто управление и на Христо Маринчев, достигнал до поста заместник-началник на Културно историческото разузнаване, легендиран като заместник-председател на Комитета по църковни въпроси. От тази позиция той се налага като решаващ фактор в отношението на държавата към духовенството към края на комунизма.

До колко дълбоко е проникването ДС в БПЦ? Като автор на едно от най-задълбочените изследвания за БПЦ по времето на комунизма с какво се допълва картината от агентурното присъствие на ДС в Светия Синод?

- Не мога да отговоря еднозначно на въпроса доколко ДС е „превзело“ Църквата през същинския комунистически период. На пръв поглед отговорът е ясен, но това не е цялата истина. В момента пред нас са отворени досиетата на действащите митрополити, недостъпни обаче остават досиетата на покойните митрополити. Може да звучи парадоксално, но според мен ще бъде малко пресилено да се твърди, че ДС е успяло да превземе Църквата през същинския комунистически период.

Комунизмът не е напълно статична система, както често ни се струва днес. Според мен ДС работи най-активно срещу духовенството в първоначалния период на репресии срещу Църквата (до средата на 50-те години) и после – от началото на 70-те години. Настоящият състав на Св. Синод се състои от духовници, родени между края на 30-те и началото на 50-те години (най-младият сред оповестените е Варненския митр. Кирил, роден през 1954 г.), те са вербувани основно в края на 70-те и през 80-те години (от оповестените в този списък четирима са вербувани през 70-те години, а петима – през 80-те). Мнозинството от тях стават членове на Синода към края на 80-те и началото на 90-те години. Практически остава неясно какво е било проникването на ДС в Синода през същинския комунистически период, данните за този период остават частични. Като изключително консервативна и затворена институция, проникването на ДС сред духовенството започва да става видимо в Св. Синод след десетилетия. Оповестените духовници са били вербувани като сравнителни млади монаси, най-често докато са още архимандрити, преди да бъдат ръкоположени за епископи – от оповестения списък само един (Сливенския митр. Йоанакий) е бил привлечен като епископ, двама са вербувани като йеромонаси, а седем – като архимандрити.

Много са важни и знаковите изключения от това правило. На първо място тук трябва да се спомене Врачанския митр. Калиник (привлечен от ДС през 1968 г. и избран за митрополит през 1974 г.). Към тази група следва да се прибави и покойният Старозагорски митр. Панкратий, който е единственият известен на мен случай на духовник, привлечен за сътрудник на ДС след като е бил избран за митрополит – той става митрополит през 1967 г., а е вербуван от ДС едва през юни 1971 г. Според

Написано от Христо Христов
Петък, 20 Януари 2012 09:01

архивите, до които съм имал достъп, към тази група следва да бъде добавен и Видинския митр. Филарет, избран също през 1971 г. и починал през 1987 г. – неговото име не е проверявано, но архивите го сочат като един от приближените на комунистическата власт духовници.

Всичко това дава основание за хипотезата, че в настоящия Синод има значително повече сътрудници на ДС, отколкото във всеки друг Синод в годините на същинския комунизъм. Частично по този начин може да бъде обяснен и фактът как е било възможно митрополит с чисто минало да стане български патриарх през 1971 г.

Патриарх Максим е сред четиримата висши духовници, за които няма данни да са свързани с ДС. Във Вашата книга обаче вие отбелязвате, че неговият избор за патриарх през 1971 г. е станал по решение на Политбюро. Как ще коментирате малцинството в Светия Синод с чисто минало?

- Въпросът за потенциалната съпричастност към ДС на патриарх Максим е един от най-дискутираните въпроси на прехода в България. За съжаление през годините са се изказали толкова много, включително „компетентни мнения” срещу него, че негативните обществените стереотипи трудно могат да бъдат преодолени. Личността му поляризира мненията за Църквата и нейните отношения с комунистическата власт и концентрира в себе си всички негативни емоции. Така че и днес могат да се чуят множество мнения, че досието му е било „унищожено” или „скрито”.

Поне за мен чистото минало на патриарха не беше изненада. Бъдещият патриарх Максим израства в църковната йерархия в най-либералния период от отношенията между Църквата и комунистическата държава, между средата на 50-те и началото на 70-те години. Максим е ръкоположен за епископ през 1956 г. и избран за митрополит през 1960 г. През тези години Максим е считан за „прогресивен духовник”, но и за човек, който стои далеч от битките сред висшия клир. В този период силният човек в държавата, който направлява политиката към Църквата, е председателят на Комитета по църковни въпроси Михаил Кючуков.

Написано от Христо Христов
Петък, 20 Януари 2012 09:01

В края на 60-те години, по различни причини, МВР и по-конкретно Държавна сигурност започват упорито да налагат тезата, че църковният живот се съживява, че Църквата става все по-богата, че свещениците живеят по-добре. Косвено това е и критика срещу Комитета по църковни въпроси и неговия председател. Така е поставено началото на една много тежка бюрократична война между Комитета по църковни въпроси и Държавна сигурност, която се развива в периода 1970-1973 г. В хода на тази война Кючуков пише редица изложения до Тодор Живков, в които оценява политиката, предлагана от МВР като опасна и вредна, защото може да доведе до отчуждаването на ярващите от комунистическата държава.

Изборът на Максим за патриарх се случва именно в контекста на тази бюрократична война. Патриарх Кирил умира на 7 март 1971 г., а още на следващия ден – на 8 март, Политбюро взема известното решение да бъде подкрепена кандидатурата на митр. Максим. Това решение е добре известно, по-малко известно е, че то е внесено от Михаил Кючуков. В контекста на бюрократичната война с ДС, това означава, че Кючуков настоява да наложи собствената си политика към Църквата, както и да се подсигури срещу евентуални кандидатури, прокарвани от Държавна сигурност. Разбира се, значение тук има и фактът, че Кючуков е съученик на Максим от Семинарията. Казано направо, едно от предимствата на Максим през 1971 г. е точно това, че не е свързан с Държавна сигурност. Същото не може да се каже за другият основен кандидат – Неврокопския митр. Пимен.

За липсата на съпричастност на патриарха към ДС има вече и множество косвени данни. Според мен ДС започва активно да „превзема“ Църквата след смяната на Кючуков като председател на Комитета по църковни въпроси през 1974 г. и особено по времето, когато Христо Маринчев става силният човек в Комитета по църковни въпроси през 1978 г. Самият факт, че в следващите години ДС се стреми толкова активно да разработва обкръжението на патриарха е ясно доказателство за недоверието на ДС към него. С други думи – ако ДС контролира председателят на Църквата, едва ли ще има нужда да се стреми да привлече всички около него. Косвено доказателство са и доносите срещу патриарха, правени от някои от настоящите митрополити, някои от които бяха публикувани през изминалите години, а други започнаха да излизат след проверката на Комисията.

В по-широк план чистото минало на патриарха е един от най-силните аргументи за отварянето на досиетата. Често се казва, че Комисията по досиетата само се рови в „мръсните тайни“ от времето на комунизма. Но ето, че тя може да „произвежда“ и добри новини. Ако досиетата, включително и тези на висшия клир, бяха отворени в началото на 90-те години, разкол нямаше да има. Новите данни от комисията в известен смисъл са и историческа реабилитация на патриарха. Това не означава, че той не може да бъде

Написано от Христо Христов
Петък, 20 Януари 2012 09:01

критикуван за начина, по който е ръководил Църквата в годините на комунизма и на прехода, но тези критики не трябва да изпускат и обкръжението, в което той е трябвало да работи.

Трябва ли обществото да очаква покаяние от страна на митрополитите и каква според вас трябва да е адекватната реакция на ръководството на БПЦ?

- Да, според мен обществото е в правото си да очаква някаква форма на покаяние от страна на Св. Синод и на митрополитите, съпричастни на ДС. В името на свещениците, които всеки ден контактуват с миряните, в името на същите тези миряни и в името на народа, за който същите тези митрополити толкова често говорят. Трудно ми е да давам препоръка как трябва да стане това. Пример за такова нещо беше покаяното писмо на Американския митр. Йосиф, което си остава един от малкото такива положителни примери не само сред духовенството.

Това извинение би трябвало да включва и някакво ясно отношение към периода на комунизма. За мен няма съмнение, че Църквата е била много повече жертва, отколкото сътрудник на комунистическия режим. Съзнавам обаче, че това ще продължи да звучи декларативно, докато Църквата не посочи имената и не почетете хората, пострадали заради вярата си – миряни, свещеници и висши духовници. Те не са никак малко и техните имена не трябва да гънат в забрава, както днес.